

10.33537/sobild.2022.14.1.11

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 22.12.2022
Kabul edildiği tarih: 12.01.2023
Yayınlanma tarihi: 31-01-2023

Article Info

Date submitted: 22.12.2022
Date accepted: 12.01.2023
Date published: 31-01-2023

TÜRKİYE'DE EĞİTİM ALAN FARŞÇA KONUŞAN İRANLILARDA DÜZENEK DEĞİŞTİRMEYE İLİŞKİN TEMEL DİL ÇERÇEVESİ İLKELERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF MATRIX LANGUAGE FRAMEWORK PRINCIPLES REGARDING CODE-SWITCHING IN PERSIAN SPEAKING IRANIANS IN TURKEY

Samaneh KAMYAB

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi
samaneh.kamyab@gmail.com

Seda Gülsüm GÖKMEN

Prof.Dr., Ankara Üniversitesi
sgokmen@ankara.edu.tr

Anahtar sözcükler

İki dillilik; Düzenek değiştirme;
Temel dil çerçeve modeli; Farsça;
Türkçe

Keywords

Bilingualism; Code-switching;
Matrix language framework
model; Persian; Turkish

Öz

Bu çalışma, düzenek değiştirmeyi yöneten ilkeleri saptamaya ve iki farklı dil ailesinden olan Türkçe ve Farsçada düzenek değiştirmenin dilbilgisel görünüşleri betimleme ile ilgilidir. Türkiye'de yaşayan Farsça konuşan İranlılar bu çalışmanın örneğini oluşturmaktadır. Bulgulara göre bu bireylerin Farsça konuşurken sık sık Türkçeye geçiş yaptıkları ve konuşmalarına Türkçe sözcükler ekledikleri gözlemlenmiştir. Ancak düzenek değiştirme olayı bazı ortak noktaları paylaşan bireyler arasında daha sık meydana gelmektedir ve bunlardan da en önemli ortak nokta aynı coğrafi bölgede (Türkiye) yaşamaktır. Ayrıca, bireyler Türkiye'de ne kadar uzun süre kalırlarsa, daha çok düzenek değiştirme eğiliminde bulunmaktadır. Katılımcılarda gözlemlediğimiz gibi, Türkiye'de daha uzun kalış süresi olan bireyler, daha karmaşık düzenek değiştirme durumlarını kullanmışlardır ve Farsça konuşurken de daha sık Türkçeye geçiş yapmıştır.

Abstract

This study will attempt to discover the rules and principles that govern code-switching. The present work is about the grammatical aspects of code-switching in Turkish and Persian, which are two different language families. Persian-speaking Iranians living in Turkey were studied in this research. According to the findings, it was observed that these individuals frequently switch to Turkish and add Turkish words to their speech while speaking Persian. However, the code-switching occurs more frequently among those who share some common backgrounds, and the most important common point among them is to live in the same geographical region (Turkey). Also, the longer individuals stay in Turkey, the more cases of code-switching they show. As it was observed in the participants, individuals with a longer stay in Turkey used more complex code-switching cases and switched to Turkish more frequently when speaking Persian.

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Temel Dil Çerçeve Modelinin daha az çalışılmış bir dil çiftinden Farsça-Türkçeden gelen dilsel verileri kullanarak düzenek değiştirme konusundaki kısıtlamalarının evrenselliğinin geçerliğine bu dil çifti üzerinden katkıda bulunmaktır.

Çalışmanın Önemi:

Türkiye bulunduğu jeopolitik konumu, tarihi ve coğrafi güzelliklere sahip olması, endüstri, sanayi, ticaret vb. alanlarda Orta Asya'da başarılı olması gibi çeşitli nedenlerden dolayı yabancı uyruklu öğrenciler tarafından tercih edilen bir ülkedir. Düzenek değiştirme gibi ikidillilik ile ilişkin konular da Türkiye'de popüler olan çalışma alanlarından biridir. Artan sayıda çalışma ile Türk ve İranlı araştırmacılar tarafından düzenek değiştirmeye odaklanmaktadır. Çoğu çalışmanın temel olarak düzenek değiştirme kalıplarına (Fereidoni ve Tadayyon Chahartagh, 2019; Horasan, 2014), düzenek değiştirme bağlamına (Saeedi ve Aryan Pooya, 2015), düzenek değiştirme işlevlerine (Momenian ve Ghafar Samar, 2011), ve dil öğretimine (Çelik, 2003; Sert, 2005; Mirhasani ve Mamghani, 2009; Jamshidi ve Navehebrahim, 2013; Rahimi ve Dabaghi, 2013) odaklandığı açıkça gözlemlenmektedir.

Diğer bir nokta ise hem Farsça hem de Türkçe olarak yapılan çalışmaların çoğunun düzenek değiştirme ile ilgili pedagojik bir bakış açısına sahip olduğu ve çok az sayıda çalışmanın da dil odaklı bakış açısı taşıdığıdır. Düzenek değiştirme çalışmalarında çoğunlukla anadil ve İngilizce hedef dil olarak ele alınmaktadır. Benzer bir şekilde, İran'da bu alandaki yapılan çalışmalarda da çoğunlukla Farsça ve İngilizce veya Farsça ve Azerice dil çiftleri ele alınmıştır.

Ayrıca, bu çalışmaların çoğunlukla yabancı dil sınıfları gibi akademik ortamlara dönük olarak yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu çalışma, Türkiye'de eğitim almakta olan İranlıların Farsça konuşmalarında Türkçeyi nasıl kullandıklarının belirlemesi ve açıklanması açısından önem taşımaktadır.

Ek olarak, bu çalışma, Temel Dil Çerçeve modelinin daha az çalışılmış bir dil çiftinden Farsça- Türkçeden gelen dilsel verileri kullanarak düzenek değiştirme konusundaki kısıtlamalarının evrenselliğinin sağlamlığına destek vermektedir. Ayrıca, ikidillilikte düzenek değiştirmenin önemi göz önünde bulundurularak ikidillilik çalışmalarında bu araştırmanın bulgularından faydalanabilmesi düşünülmektedir.

Literatür Taraması

Savaş, sömürgecilik, göç gibi çeşitli olaylar nedeniyle farklı topluluklar birbirleriyle temas halindedirler; dolayısıyla bu toplulukların dilleri de temas halindedir. Bu dilsel ilişki, ödünçleme, aktarma ve ikidillilik gibi

çeşitli şekillerde gözlemlenebilmektedir. İki topluluğunun iletişim kurması durumunda, iki dilden de birbirlerine öğeler sızabilmekte, bu etkileşimden dolayı dillerden birinden bazı sözcükler de ortadan kalkabilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, dilsel temasın sonuçlarından biri düzenek değiştirme değildir. İkidilli bireyler konuşma sırasında genellikle bir dilden diğerine geçebilmektedir.

Türkiye, Asya ve Avrupa arasında stratejik bir konuma sahiptir ve gelişmekte olan bir ülke olarak çok sayıda yabancı öğrenciye ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle, ikidilli bireylerin ülkedeki sayısı da oldukça yüksektir. Türkiye'deki Farsça konuşan İranlılar da yabancıların büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Düzenek değiştirme de Türkçe ve Farsça arasındaki ilişkinin sonuçlarından doğmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'deki Farsça konuşan İranlıların kendi aralarında düzenek değiştirme süreçlerini betimlemeyi hedeflemektedir.

Düzenek Değiştirmenin Türleri

Düzenek değiştirme çalışmalarında çoğunlukla dilsel ya da toplumdilbilimsel yaklaşımlar kullanılmaktadır. Toplumdilbilimsel yaklaşımı benimseyen çalışmalar düzenek değiştirme olgusunu sosyal motivasyon ve anlam açısından araştırmaktadır. Diğer çalışma grubu, yani düzenek değiştirme konusundaki dilsel çalışmalar ise, ikidilli konuşma üretimini yöneten dilbilgisel ve yapısal süreçlerle ilgili hipotezleri test etmektedir. Ayrıca bu çalışmalar düzenek değiştirmeyi yöneten yapısal kısıtlamaları araştırmaktadır. Daha önceki çalışmalar, düzenek değiştirmenin dile özgü farklı sınırlamalar ile kısıtlandığını öne sürmüştür. Ancak, bu hipotezlerin çoğu daha sonra reddedilmiştir. Düzenek değiştirme konusundaki yeni çalışmalarda iki farklı yaklaşımla ortaya çıkan kısıtlamalar araştırılmıştır. Bir yaklaşım, Chomsky ilkelerini ve parametrelerini ve Minimalist Programı (1981, 1986, 1995) kullanarak düzenek değiştirmeyi tanımlamak için Evrensel Dilbilgisi'ni kullanmıştır. İkinci yaklaşımda ise, tek dilli konuşmalarda üretim modellerine paralel düzenek değiştirme üretimini tanımlamak için bilişsel bir işlem modeli geliştirilmiştir (MyersScotton, 1997, alıntı, Lotfabadi, 2002).

Daha önce değinildiği gibi, düzenek değiştirme bir tümce veya tümcecik sırasında iki veya daha fazla dilin kullanılmasıdır. İki dilli insanlar konuşma sırasında genellikle bir dilden diğerine geçmektedir. Düzenek değiştirme, tümceler arasında, tümce içinde ve tümcecikler içinde, sözcüklerde ve hatta sözcüklerin içinde bile ortaya çıkabilmektedir. Buna göre iki tür düzenek değiştirme bulunmaktadır: Tümce içi düzenek değiştirme ve tümceler arası düzenek değiştirme. İlk türde, düzenek değiştirme önermeler içinde veya sözcükler arasında gerçekleşmektedir ve dilbilgisi açısından incelenmektedir. İkinci türde, tümceler ve önermeler arasında düzenek değiştirme gerçekleşmektedir, böylece bir tümce veya önerme bir

dilden ve bir sonraki tümce veya önerme diğer dilden gelebilmektedir. Bu tür düzenek değiştirmeyi araştırmak için toplumbilimsel bir bakış açısı kullanılmaktadır (Ghianian ve Rezaei, 2014).

Poplack (2004) hem düzenek karıştırma hem de düzenek değiştirme için bir üst terim olarak düzenek değiştirme terimini kullanmaktadır. Düzenek değiştirme, ikidilli söylemde iki veya daha fazla dilin karıştırılması anlamına gelmektedir. Bu tür karıştırma, dilsel yapının herhangi bir seviyesinde gerçekleştirilebilir. Tek bir tümcenin, öbeğin ve hatta sözcüğün sınırları içindeki oluşumuna tümce içi düzenek değiştirme denilmektedir (Poplack, 2004).

Bazı araştırmacılar düzenek değiştirme ile düzenek karıştırma arasında ayırım yaparken, diğerleri aynı tanımlamalar ve niteliklerle düzenek değiştirme için farklı bir isim olarak düzenek karıştırma terimi kullanılmaktadır. Wentz ve McClure (1977), düzenek karıştırma ve düzenek değiştirme için bir üst çatı terim olarak "düzenek değiştirme" terimini kullanmaktadır (Wentz ve McClure, 1977, alıntı, Boeschoten ve Verhoeven, 1987).

Boeschoten'e (1987) göre düzenek karıştırma çok dilli toplumlarda iki veya daha fazla dilin düzenli olarak kullanılmasının sonucudur. İkidilli bireyler arasında üzerinde anlaşmaya varılmış bir iletişim dili vardır. Gerekirse ve psiko-sosyal ortamları buna izin verirse bu bireyler diğer dile başvururlar (Boeschoten ve Verhoeven, 1987).

Birçok araştırmacıya göre düzenek karıştırma olayı düzenek değiştirme olgusuna dâhil edilmekte ve düzenek karıştırmanın ayrı olarak tanımlanamayacağı belirtilmektedir (Demiray, 2015). Bu çalışmada da her iki terim için Düzenek Değiştirme terimi kullanılacaktır. Ancak tümce içi ve tümceler arası düzenek değiştirme ayırımı yapılacaktır.

Kuramsal Çerçeve

Temel Dil Çerçeve Modeli

Daha yeni düzenek değiştirme çalışmalar çoğunlukla temel dil çerçeve modelini kullanmıştır. Myers-Scotton (1993) bu modeli önermiştir. Bu modelin düzenek değiştirmenin dilsel sonuçlarının açıklamasını sağlamaktadır. Bu modele göre düzenek değiştirmede bir dil baskın (temel dil), diğeri ise yerleşik dildir. Temel Dil Çerçeve Modeli (TDÇM) kendi içerisinde tümceler arası düzenek değiştirme ve tümce içi düzenek değiştirme olmak üzere yapısal olarak sınıflandırılabilir (Myers-Scotton, 1993).

Myers-Scotton'nın (1993) modelinde iki dilden biri genel olarak sözcenin dilbilgisel çerçevesini belirlemesi için düzenek değiştirmede daha baskın bir rol oynamaktadır. Bu dil etkileşimin temel dili olarak kabul edilmektedir ve diğer dil yerleşik dil olarak adlandırılmaktadır. Temel Dil Çerçeve Modelinde iki temel karşıtlık vardır: Temel dil -

yerleşik dil ayırımı ve içerik biçimbirim - sistem biçimbirim ayırımı. Bahsedildiği gibi, düzenek değiştirme yapılandırma daha baskın olan dile temel dil denilmektedir. Diğer katılımcı diller yerleşik diller olarak adlandırılmaktadır.

İkinci karşıtlık, içerik biçimbirim ve sistem biçimbirim karşıtlıktır. Bu ayırım göz önüne alındığında, tüm biçimbirimlerin ikidilli bir tümleyici düzenek değiştirmeye eşit şekilde katılmadıkları söylenebilmektedir. Bir anlamda, içerik biçimbirimleri bağımsız ve serbesttir. Bunlar düzenek değiştirme bileşenlerinde temel dil veya yerleşik dilden gelebilmektedir. Bir başka deyişle, her iki dilin biçimbirimlerden oluşan bileşenlerdir. Sistem biçimbirimleri ise, karışık bileşenlerde asimetric bir dağılıma sahiptir ve hangi dilin temel dil olduğunu yansıtmaktadır.

Demiray'ın (2015) çalışmasında içerik biçimbirimleri ve sistem biçimbirimleri bu şekilde açıklanmıştır:

İçerik Biçimbirimleri: Anlamsal ve edimbilimsel yapıları temsil ederek, tümce içerisindeki anlamsal rolleri üstlenmektedirler. Konuşma esnasında, alıcı ve verici arasındaki iletişimin gerçekleşmesi için gerekli olan mesajları içeren bölümdür. Ad, eylem, sıfat ve bazı ilgeçler bu grupta gösterilebilir.

Sistem Biçimbirimleri: içerik biçimbirimleri arasındaki ilişkinin kurulması için gerekli olan yapılarıdır; anlamsal bir rol üstlenmezler ancak sözcükler arasındaki çatı görevini görmektedirler. İşlevsel sözcük grupları ve çekim ekleri bu grup içerisinde (Demiray, 2015: 31).

Temel Dil Çerçeve Modelinde savunulan varsayım, sistem biçimbirimlerinin yalnızca Temel Dilden alındığı, içerik biçimbirimlerinin de hem Temel Dilden hem de Yerleşik Dilden alındığıdır.

Temel dil ve yerleşik dil ayırımı ile içerik biçimbirimi ve sistem biçimbirimi ayırımı, Temel Dil Çerçeve Modelinin ilkelerini oluşturmaktadır: Sistem biçimbirimi ilkesi ve biçimbirim sıra ilkesi. Bu ilkeler temel dilin ve yerleşik dilin yapısal rolü arasında bir ayırım olduğu fikrini test etmektedir.

- 1. Biçimbirim sıra ilkesi:** Temel Dilin (TD) + Yerleşik Dilin (YD) bileşenleri, yerleşik dilin tek başına oluşan sözcükbirimlerinden ve herhangi bir sayıda temel dilin biçimbirimlerinden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin yüzey biçimbirim sırası (yüzey sözdizimsel ilişkileri yansıtan), temel dilin biçimbirim sırası olacaktır.
- 2. Sistem biçimbirim ilkesi:** Temel dil + yerleşik dil bileşenlerinde, baş bileşenleri dışında dilbilgisel ilişkileri (yani tümcenin tematik rol

sistemine katılan) olan tüm sistem biçimbirimler temel dilden gelmektedir (Myers-Scotton, 1993).

YÖNTEM

Bu çalışma için araştırma deseni olarak nitel yöntem seçilmiştir. Nitel araştırma yöntemi, düzenek değiştirmeyi yöneten kuralları araştırmak gibi betimsel verileri toplamak ve analiz etmek için kullanılmaktadır. Bu yöntemle, elde edilen verilerde düzenek değiştirme teorisini desteklemek için gereken verilere ulaşılabilmektedir.

Yapılan literatür taramasına göre düzenek değiştirme ile ilgili çalışmaların çoğu akademik ve pedagojik bağlamda (yabancı dil olarak İngilizce sınıflarda) gözlemlenmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda genelde ikinci dil ediniminde düzenek değiştirmenin rolü, etkisi, işlevleri, avantajları ve dezavantajları vs. incelenmiştir ve ilgili veriler çoklukla aile veya sınıf bağlamından toplanmıştır. Bu çalışmada literatürde daha az çalışılmış olan Farsça – Türkçe dil çifti temel alınmıştır. Bu dillere ilişkin doğal konuşma ortamlarından elde edilmiş veriyle tümce-içi ve tümceler arası düzenek değiştirme olgusu betimlenmiştir.

Veri Toplama Yöntemi

Alan yazınında düzenek değiştirme verileri yazılı ve sözlü veriler kullanılarak toplanmıştır. Yazılı düzenek değiştirme durumları ile ilgili olarak önceki çalışmalar çoğunlukla Facebook, Twitter vb. gibi sosyal medya ortamları veri toplamak için kullanmıştır. Önceki düzenek değiştirme çalışmalarının çoğunda veri toplama yöntemi olarak katılımcıların sözlü yanıtları yazıya dökülerek kullanılmıştır. Bunun nedeni, sözlü söylemde, katılımcıların farklı çeşitler ve farklı düzenek değiştirme düzeyleri kullanarak daha fazla düzenek değiştirme eğiliminde olmalarıdır.

Çalışmamız Covid-19 salgını sırasında yürütülmüştür ve bu dönemde insanlarla yüz yüze görüşmelerin zorunlu olarak en aza indirilmesi nedeniyle insanlar bunun yerine iletişim aracı olarak sosyal medyayı ve mesajlaşma uygulamalarını her zamankinden daha fazla kullanmıştır. Böylece çevrimiçi uygulamalardan veri toplamaya karar verilmiştir. Bu amaçla katılımcılardan izin alınarak arkadaş gruplarındaki sesli mesajlar veya özel sesli mesajlar ele alınmış ve düzenek değiştirme kullanımlarını kapsayan tümceler çıkarılıp analiz edilmiştir.

Katılımcılar

Aşağıdaki bölümde katılımcılar ile ilgili detaylar verilmiştir:

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Türkiye'de kalış süresi	Türkçe öğrenmenin yolu
E1	Kadın	33	Uludağ Üniversitesi Psikoloji Doktora Öğrencisi	5 yıl	Türkçe'yi Türkiye'de TÖMER' Merkezinde öğrenmiştir
P	Kadın	28	Atatürk Üniversitesi Yüksek Lisans Gıda Mühendisliği Mezunu	6 yıl	Türkçe'yi Türkiye'de TÖMER' Merkezinde öğrenmiştir
N	Kadın	30	Yüksek Lisans (Iran) İngilizce öğretmenliği mezunu	3 yıl	Türkçe'yi Türkiye'de herhangi bir akademik ve resmi eğitim almadan yaşayarak öğrenmiştir
E	Kadın	30	Hacettepe Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Doktora Öğrencisi	8 yıl	Türkçe'yi İran'da Lisans' da Türk Edebiyatı bölümünde okuyarak öğrenmiştir

Araştırmacı ile katılımcılar arasında 4-5 ay süreyle WhatsApp ve Telegram sesli mesajları dinlenmiştir, düzenek değiştirme durumları içeren sesli mesajlar ayrı bir dosyaya kaydedilmiştir. Sesli mesajların ortalama süresi 30-40 saniye idi ve toplamda yaklaşık iki saatlik sesli mesaj kaydı incelenmiştir. Sonraki adımda bu sesli mesajlar dinlenmiş ve düzenek değiştirme örneklerini içeren tümceler bir Word dosyasına yazılmıştır. Düzenek değiştirme bileşenleri daha sonra analiz edilmiştir.

Araştırma Soruları

1. Düzenek değiştirmeye ilişkin Temel Dil Çerçeve Modeli ilkeleri Farsça (temel dil)-Türkçe (yerleşik dil) (iki tipolojik olarak farklı dil) bağlamında geçerli midir?
2. Türkçe-Farsça bağlamında Tümce içi veya tümceler arası düzenek değiştirme türlerinden hangisi daha sık kullanılmaktadır?

BULGULAR

Düzenek değiştirme formlarından elde edilen vakalar çoğunlukla farklı sınıflar açısından ayrı ayrı tartışılıp analiz edilmiştir. Temel Dil Çerçeve modelinde belirtildiği gibi bu modelde iki ana hipotez vardır: Temel dil ve yerleşik dil ayrımı ile içerik biçimbirimi ve sistem biçimbirimi ayrımı Temel Dil Çerçeve Modelinin ilkelerini oluşturmaktadır: Sistem biçimbirimi ilkesi ve biçimbirim sıra ilkesi.

Bu nedenle çalışmanın veri tabanında yukarıda belirtilen hipotezlerin geçerli olup olmadığı irdelenmiştir:

- Bu bileşenlerde sistem biçimbirimler yalnızca temel dilden gelmektedir,
- Bu bileşenlerde temel dilin biçimbirim sırası takip edilmektedir.

Düzenek Değiştirme Verileri

Aşağıda, farklı temel dil bileşen sınıfları ile birleşen yerleşik dil bileşenlerinin oluşumu incelenmiştir.

Doğal Olarak Oluşan Konuşmalarda Düzenek Değiştirme Bileşenleri (Temel Dil Bileşenleri + Yerleşik Dil Bileşenleri)**1.1. Yerleşik Dil Adları + Temel Dil Ekleri****- Yerleşik Dil Tekil Adları**

Düzenek değiştirmenin Farsça-Türkçe ikidilli konuşmaların çeşitli düzeylerinde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Düzenek değiştirme sözcük, öbek, tümcecik veya tümce düzeylerinde ortaya çıkabilmektedir. Ancak incelediğimiz verilerde düzenek değiştirme durumları çoğunlukla sözcük düzeyinde gerçekleşmektedir.

Verilere göre yerleşik dil tekil adları çoğunlukla temel dil eylemleri tarafından takip edilmektedir. Bu temel dil eylemleri çoğunlukla yardım (*yapmak*, *etmek*) eylemleri şeklindedir.

Tekil yerleşik dil sözcüklerinde belirtilen diğer bir nokta, bunların çoğunlukla diğer dillerden Türkçeye ödünç alınmış sözcükler olmasıdır (*dezavantaj*, *rezidans*, *noter*, *randevu*, *jüri* (Fransızca), *memur*, *devam*, *eşya*, *vali*, *şey* (Arapça), *fatura*, *depozit*, *sigorta* (İtalyanca), *fön* (Almanca)). Bu sözcüklerin bir kısmı, çoğu Arapçadan ödünç alınmış sözcükler, Farsçada da kullanılmaktadır. Ancak doğrudan Arapçadan Farsçaya ödünç alınmışlar ve Farsça biçimbilim-sesbilimsel kurallarına göre kullanılmaktalar. Örneğin *devam* (1) sözcüğü Arapçadan Farsçaya geçen bir ödünç sözcük olarak Farsçanın sesbilim kurallarına göre uyarlanmış ve Farsçada /*dævvəm*/ olarak telaffuz edilmektedir. Dolayısıyla şunu belirtmek gerekir ki *devam*, *memur*, *eşya* gibi sözcükler bir Türkçe-Farsça söylemde geçerse ödünç alınan sözcükler için tartışılan ölçütler bunlara uygulanmadığı için düzenek değiştirme durumları olarak kabul edilmektedir.

- (1) enerdzı-yv-ye mosbæt-et ro be-frest, **devam** bo-kon

[enerji-ÇOK][Ez.] [Pozitif-İYE2] [BEL] [gönder-EMK2] [devam] [yap-EMK2]

Pozitif enerjilerini gönder, ve devam et

- (2) goft-æm bærvy-e mæn **dezavantaj** mi-[e

[söyle-GÖRZ1] [BAĞ] [Ez] [Z] [dezavantaj] [ŞİMZ1]

Benim için dezavantaj oluyor dedim

Esenyurt hættv **rezidans** đpr-e

[Esenyurt] [hatta] [rezidans] [var- ŞİMZ3]

Esenyurt'ta hatta rezidans vardır

- (3) bime-æf **öğretmen** næ-bn[e **memur** bn[e

[Sigorta-İYE3] [Ad] [ol-OLUMS- ŞİMZ3] [Ad] [ol-ŞİMZ3]

Sigortası öğretmen (sigortası) olmasın, memur sigortası olsun.

- (4) mæðbrek-i ke **noter** kærd-æm ro bə xod-æm mi-bær- æm

[evrak-Belirsizlik Eki [BAĞ] [noter] [yap-GÖRZ1] [BEL] [İLG] [kendi-İYE1] [götür- ŞİMZ1]

Noter yaptığım evrakları kendimle götürüyorum.

Bu örneklere göre, düzenek değiştirme Türkçeden Farsçaya sözcük düzeyinde gerçekleştirilmiştir ve bu Farsça-Türkçe düzenek değiştirmenin en sık görülen türlerinden biridir. Adlar içerik biçimbirimler sayılmaktadır. Temel Dil Çerçeve Modelinin ilk ilkesine (biçimbirim sıra ilkesi) göre, Temel Dilin (TD) + Yerleşik Dilin (YD) bileşenleri, yerleşik dilin tek başına oluşan sözcükbirimlerinden ve herhangi bir sayıda temel dilin biçimbirimlerinden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin yüzey biçimbirim sırası temel dilin biçimbirim sırası olacaktır. Bu ilke, Farsça-Türkçe dil çiftindeki düzenek değiştirme durumlarında gözlemlenmektedir. Bu durumlarda, serbest içerik biçimbirimler olarak adlarda düzenek değiştirme meydana gelmektedir.

- Yerleşik Dil Tekil Adları + Temel Dil İyelik Ekleri

(5) ve (6) 'de yerleşik dil tekil adları temel dil iyelik ekleri ile çekilmiştir.

- (5) æløn yeki dige æz **kargo**-ha-m hæm u:mæd.

[zarf] [sıfat] [sıfat] [kargo-ÇOK-İYE1] [BAĞ] [gel- GÖRZ3]

Şimdi bir kargom daha geldi.

- (6) mæsælæn **belediye**-f dʒvy-e xu:bi-ye.

[İLG] [belediye-İYE3] [Ad-Ez] [sıfat] [Bağlayıcı E]

Mesela belediyesi iyi bir yerdedir

Bu durumlarda bu geçiş yapılmış adlara ve sözcüklere bağlı sistem biçimbirimleri ile birlikte gelmektedir. Temel Dil Çerçeve Modelinin ikinci ilkesine (sistem biçimbirim ilkesi) dayanarak, Temel dil + yerleşik dil bileşenlerinde tüm sistem biçimbirimler temel dilden gelmektedir (Myers-Scotton, 1993). Yukarıdaki örneklerde de gözlemlendiği gibi edat, iyelik öğeleri, sistem biçimbirimler olarak temel dil olan Farsçadan alınmıştır.

- Yerleşik Dil Tekil Adları + Temel Dil Şahıs Ekleri

(7) 'de yerleşik dil sözcükleri, *boy* ve *kilo*, Farsça şahıs ekleri ile çekilmiştir. Kilo sözcüğü Farsçada farklı bir telaffuzla kullanılmaktadır (/kilo:/). Ancak Türkçe-Farsça söylemde ve Türkçe telaffuzu kullanıldığı için Farsçada ödünç alınmış sözcük olarak tanımlanmamıştır. Bunun yerine, düzenek değiştirme durumu olarak tanımlanmaktadır.

(7) goft **boy**-et ʃeʔæd-e, **kilo**-t ʃeʔæd-e

[söyle- GÖRZ3] [Ad-İYE2] [Soru Z-
Bağlayıcı E] [Ad-İYE2] [Soru Z-Bağlayıcı
E]

Boyun ne kadar kilon ne kadar dedi

- Yerleşik Dil Tekil Adları + Temel Dil Çoğul Eki

Düzenek değiştirme sözcüklerin diğer grubu Farsça (temel dili) çoğul eki ile birleşmiş Türkçe yerleşik dil olarak tekil sözcüklerdir. Farsçada en yaygın çoğul eki her isim için kullanılan /hw/ ekidir. Bu ek Farsça konuşma biçiminde yazılı şekliinden farklı telaffuz edilmektedir ve /h/ sesi (8) ve (9)'de olduğu gibi çoğunlukla konuşmada düşürülüp telaffuz edilmemektedir.

(8) **olay**-v-i ke yvd-et mu:n-de ʃi-yv-n

[olay-ÇOK-BEL] [BAÜ] [Ad-İYE2] [hatırla-
GÖRZ2] [Soru Z] [Bağlayıcı E]

Hatırladığın olaylar nelerdir

(9) u:n yeki hæm **uzman** nist æmɒ kɒr-e **uzman**-v ro ændʒɒm mi-de.

[Z][Sıfat][BAĞ][uzman][değil][BAĞ][Ad-
Ez][uzman-ÇOK][BEL][yap-
ŞİMZ3][yapmak-Yardımcı E]

Diğeri de uzman değil ama uzmanların işini yapıyor.

- Yerleşik Dil Eylemleri

Eylemlerin düzenek değiştirilmesine ilişkin konuşmalar, İranlı ikidilli bireyler arasında geçen konuşmaları içeren mesaj verilerinde gözlemlenmiştir. Türkçe eylemlerin çekimli olarak ve Farsça eylemlerin yardımcı eylem olarak birleşik eylem biçiminde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Dabir Moghaddam (1997) Farsçada bileşik eylem olgusunu biçimbilimsel yapısının basit olmadığı ancak eylemsi bir bileşen ve eylem olmayan bir bileşenden

(örneğin, bir isim, sıfat, geçmiş zaman ortacı, edat öbeği veya zarf) oluşan bir eylem olarak tanımlamıştır. Farsçadaki birleşik eylemler en sık kullanılan ve en üretken yapılardan biridir. Eylemsi bileşeni genellikle *budæen* (olmak), *kærdæen* (yapmak), *fodæen* (olmak) ve *zædæen* (vurmak) gibi sınırlı sayıda mastardan gelmektedir. Bu tür eylemler yardımcı eylemler olarak bilinmektedir. Diğer bir ifade ile bu eylemler ve ad öbekleri arasında tematik bir ilişki bulunmamaktadır. Aşağıdaki örnekler Farsça-Türkçe eylemlerde düzenek değiştirmeyi göstermektedir:

(10) entezvɒ næ-dar-æm ke bɒ mæn hæmæʃ
ilgilenmek *kon-e*

[bekle-OLUMS-ŞİMZ1] [BAĞ] [İLG] [Z]
[Zarf] [ilgilenmek] [yapmak-Yardımcı E3]

Hep benimle ilgilensin diye
beklemiyorum

(11) ʃɒn ke mæn-o mi-xɒd **elde etmek** *kon-e*

[BAĞ] [BAĞ] [Z] [iste-ŞİMZ3] [elde etmek]
[yapmak-Yardımcı E3]

Çünkü beni elde etmek istiyor

(12) yedʒu:ri **toparlamak** *kon-æm væziyæt-æm-o*

[Zarf] [toparlamak] [yapmak-Yardımcı
E1] [Ad-İYE-BEL]

Durumumu bir şekilde toparlayım

(13) be u:n **güvenmek** *kærd-e bu:d-æm*

[İLG] [Z] [güvenmek] [yapmak-Yardımcı
E1]

Ona güvenmiştim

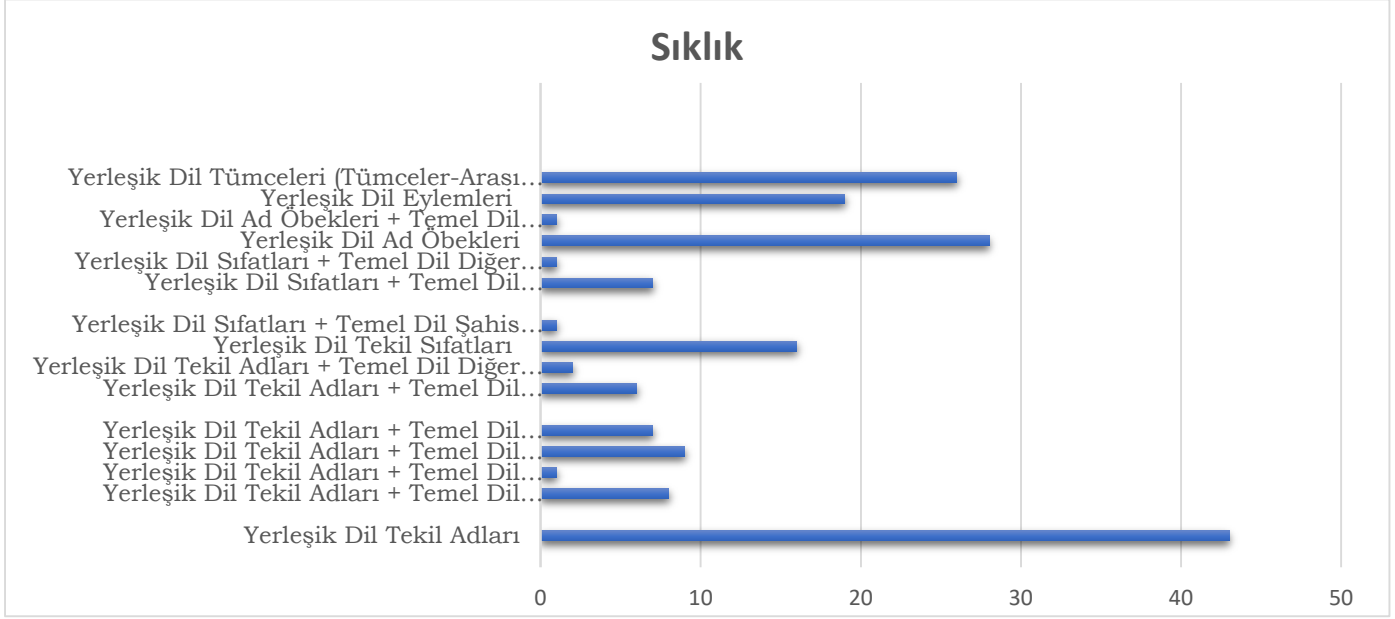
(14) ino **ertelemek** *kon-im*

[Z-BEL] [ertelemek] [yapmak-Yardımcı
E-EMK1]

bunu erteleyelim

Bulgulara göre, düzenek değiştirme durumları çoklukla tümce içi düzenek değiştirme olarak görülmektedir. Aşağıdaki grafik düzenek değiştirme durumlarında ulam türlerinin sıklık dağılımını göstermektedir.

Grafik 1: Düzenek değiştirme ulam dağılımlarının sıklığı

Görüldüğü gibi en sık kullanılan düzenek değiştirme sözcük türleri temel dilinden herhangi bir ek ile birleştirilmeden yerleşik dildeki tek adlarda meydana gelmiştir. Bir sonraki sırada yerleşik dil ad öbekleri ve yerleşik dil eylemleri vardır. Bu bulgu şu şekilde açıklanabilmektedir. Farsçada herhangi bir ek olmadan Türkçe tekil adları, eylemleri veya ad öbeklerini kullanmak muhtemelen Türkçeden bir sözcüğü Farsça bir ekle birleştirilmekten daha kolaydır. Farsça eklerle Türkçe sözcükler veya ad öbeklerinin kullanım sıklığının görece düşük olduğunu gösteren veriler de bunu desteklemektedir.

Ancak, örneklem büyüklüğü göz önüne alındığında, tümceler arası düzenek değiştirme durumları da yüksektir. Toplam 180 düzenek değiştirme durumundan 26'sı yerleşik dil tümceleri gözlemlenmiştir. Bu örnekler çoğunlukla Türkçe konuşan bir bireyinin sözlerini alıntılama veya Türkçe konuşan bir bağlamda meydana gelen bir olayı anlatma durumlarıdır. Örneğin, bir Türk arkadaşla yaşananları anlatmak, iş yerinde yaşanan bir olayı anlatmak, bir iş arkadaşının sözlerini aktarmak vb.

Tümceler arası düzenek değiştirme durumlarının bir diğer bağlamı konuşmacıların deyim gibi ifadeleri kullanmalarıdır. Örneğin

be yol-e Tork-a **hayat varmış**

Türklerin söylediği gibi hayat varmış

canım çıktı o kadar temizledim

canım çıktı o kadar temizledim

benden gerçekten korkulur

... sevgilisin buldum benden gerçekten korkulur

væli böz begu to, **ne olur ne olmaz**

yine de sen söyle ne olur ne olmaz

Bu durumların kullanılmasının nedeni konuşmacının Farsça sözcükler kullanmak yerine bu sözcüklerle kendisini daha iyi ifade edebileceğini düşünmesidir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde mevcut verilerin araştırma sorularına cevap verip vermediği üzerinde durulmaktadır. İlk araştırma sorusu şu şekildedir:

1. Düzenek değiştirmeye ilişkin Temel Dil Çerçeve Modeli ilkeleri Farsça (temel dil)-Türkçe (yerleşik dil) (iki tipolojik olarak farklı dil) bağlamında da geçerli midir?

Temel Dil Çerçeve Modelinde belirtildiği gibi, bu modelde iki ana hipotez vardır: Temel dil ve yerleşik dil ayrımı ile içerik biçimbirimi ve sistem biçimbirimi ayrımı, Temel Dil Çerçeve Modelinin ilkelerini oluşturulmaktadır: Sistem biçimbirimi ilkesi ve biçimbirim sıra ilkesi.

Biçimbirim sıra ilkesi – karışık bileşenlerde biçimbirim düzeni, temel dilin biçimbirim sırasını takip etmelidir. Yani, karışık bileşenlerin temel yapısı temel dil biçim-sözdizimsel düzeni tarafından sağlanmaktadır ve düzenek değiştirme bileşende en az bir yerleşik dil adası olmalıdır.

Sistem biçimbirimi ilkesi - karışık bileşenlerde sistem biçimbirimler yalnızca temel dilden izin verilmektedir.

Bu çalışmanın bulguları, katılımcıların Farsça konuşurken çoğunlukla Türkçede bir veya iki sözcükle veya ad öbekleri ile düzenek değiştirme yolunu izlediklerini göstermektedir.

İncelediğimiz örnekler göre düzenek değiştirme Türkçeden Farsçaya sözcük düzeyinde gerçekleştirilmiştir ve bu Farsça-Türkçe düzenek değiştirmenin en sık görülen türlerinden biridir. Adlar içerik biçimbirimler sayılmaktadır. Temel Dil Çerçeve Modelinin ilk ilkesine (biçimbirim sıra ilkesi) göre, Temel Dilin (TD) + Yerleşik Dilin (YD) bileşenleri, yerleşik dilin tek başına oluşan sözcükbirimlerinden ve herhangi bir sayıda temel dilin biçimbirimlerinden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin yüzey biçimbirim sırası temel dilinin biçimbirim sırası olacaktır. Bu ilke Farsça-Türkçe dil çiftindeki düzenek değiştirme durumlarında gözlemlenmektedir. Bu durumlarda serbest içerik biçimbirimler olarak adlarda düzenek değiştirme meydana gelmektedir.

Ayrıca örneklerde yerleşik dil adları, temel dil iyelik, çoğul, nesne belirtme, bağlayıcı eylem ve diğer ekleri ile çekilmiştir. Bu durumlarda bu geçiş yapılmış adlar ve sözcüklere bağlı sistem biçimbirimleri ile birlikte gelmektedir. Temel Dil Çerçeve Modelinin ikinci ilkesine (sistem biçimbirim ilkesi) dayanarak, Temel dil + yerleşik dil bileşenlerinde tüm sistem biçimbirimler temel dilden gelmektedir (Myers-Scotton 1993). Bu çalışmadaki örneklerde gözlemlendiği gibi edat, iyelik ögeleri, sistem biçimbirimler olarak temel dil olan Farsçadan alınmıştır.

Eylemlerin düzenek değiştirmesi, İranlı ikidilli bireyler arasında Farsça-Türkçe ikidilli ögeler içeren mesajlaşma veri tabanında gözlemlenmiştir. Türkçe eylemlerin çekimli olarak ve Farsça eylemlerin yardımcı eylem olarak ya da bileşik eylem olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Bu bulgulara göre şu sonuca varılabilir ki düzenek değiştirmeye ilişkin Temel Dil Çerçeve Modeli ilkeleri Farsça (temel dil)-Türkçe (yerleşik dil) (iki tipolojik olarak farklı dil) bağlamında da geçerlidir.

İkinci araştırma sorusu şu şekildedir:

Türkçe-Farsça bağlamında tümce içi veya tümceler arası düzenek değiştirme türlerinden hangisi daha sık kullanılmaktadır?

Bulgulara göre, düzenek değiştirme verilerinin çoğu tümce-içi düzenek değiştirme olarak görülmektedir. En sık kullanılan düzenek değiştirme sözcük türleri, temel dilden herhangi bir ek ile birleştirilmeden yerleşik dildeki tek adlarda meydana gelmiştir. Bir sonraki sırada yerleşik dil ad öbekleri ve yerleşik dil eylemleri vardır. Bu bulgu şu şekilde açıklanabilir; Farsçadan herhangi bir ek olmadan Türkçe tekil adların, eylemlerin veya ad öbeklerinin kullanılması muhtemelen Türkçeden bir sözcüğü Farsça bir ekle birleştirilmesinden daha

kolaydır. Farsça eklerle Türkçe sözcükler veya ad öbeklerinin kullanım sıklığının görece düşük olduğunu gösteren veriler de bunu desteklemektedir.

Ancak, örneklem büyüklüğü göz önüne alındığında, tümceler arası düzenek değiştirmeye ilişkin veriler de oldukça yüksektir. Bu örnekler çoğunlukla Türkçe konuşan bir bireyin sözlerini alıntılama veya Türkçe konuşulan bir bağlamda meydana gelen bir olayı anlatma durumlarıdır. Tümceler arası düzenek değiştirme durumlarının diğer bağlamı konuşmacıların deyim gibi ifadeler kullanmalarıdır. Türkçede bu durumların kullanılmasının nedeni muhtemelen konuşmacının Farsça sözcükler kullanmak yerine bu sözcüklerle kendini daha iyi ifade edebileceğini düşünmesidir.

Bu çalışma Farsça-Türkçe ikidilli konuşmada dilbilgisel düzlemde düzenek değiştirmenin nasıl gerçekleştiğinin betimlenmesi üzerine yapılmıştır. Bulgulara göre, normal bir süreç olan düzenek değiştirme, Farsça-Türkçe ikidilli bireylerin konuşmalarında sıklıkla meydana gelmektedir. Araştırma bulgularına göre katılımcılar günlük dil kullanımlarında sıklıkla düzenek değiştirme yapmışlardır. Farsça-Türkçe düzenek değiştirme verilerinden elde edilen bulgular, düzenek değiştirmenin sözcük, öbek, tümcecik ve tümce düzeylerinde ancak farklı sıklıkta gerçekleştiğini göstermiştir.

Yapılan çalışmada ad, sıfat ve eylem gibi tekil sözcük ögeleri tek tümceler içinde düzenek değiştirmiştir. Bu çalışmada en çok tümce içi düzenek değiştirmenin gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu, katılımcıların en çok tümce sınırları içinde düzenek değiştirmeyi kullandıkları anlamına gelmektedir. Bu sonuçlar, niteliksel betimlemelere odaklanan bu çalışmanın veri tabanı ile sınırlı olduğunun unutulmaması gerekmekte ve bulguların bu nedenle farklılık gösterebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Düzenek değiştirmenin tümcecik ya da tümce düzeyinde de gerçekleştiği görülmüştür. Bu tür düzenek değiştirme tümceler arası düzenek değiştirme olarak adlandırılmaktadır. Ancak tümceler arası düzenek değiştirme sözcük ve ad öbeği seviyelerinde düzenek değiştirmeden çok daha düşük sıklıkla gerçekleştirilmektedir. Farsça-Türkçe ikidilli katılımcılar günlük iletişimde değişen sıklıklarla her iki tür düzenek değiştirmeyi de (tümceler arası düzenek değiştirme ve tümce içi düzenek değiştirme) kullanmıştır. Genel olarak isimler, adlar, isim tamlamaları ve eylemler araştırmaya katılanlar arasında Türkçeye geçişe daha sık maruz kalmıştır. Bu çalışmada düzenek değiştirme durumlarında, düzenek değiştirme çoğunlukla Farsçadan Türkçeye (katılımcıların ikinci diline düzenek değiştirme) gerçekleştirilmektedir ve birincil etkileşim dili Farsçaydı (ana dilleri). Temel dil çerçeve modeline göre, bu çalışmada Farsça temel dili veya baskın dil, Türkçe ise yerleşik dil olarak kabul edilmektedir. Araştırma verileri, temel dili çerçeve modelini desteklemektedir. Farsça-

Türkçe ikidilli tümceciklerde biçim-sözdizimsel ve sözdizimsel çerçeve temel dil olarak Farsça tarafından sağlanmaktadır. Buna karşılık, yalnızca içerik morfemleri Türkçe tarafından yerleşik dil olarak sağlanmaktadır.

Ancak Moradi ve Chen'e (2019) göre Türkçe ve Farsçanın biçim-sözdizimsel yapıları arasındaki uyumsuzluğun bir sonucu olarak, bu diller arasında düzenek değiştirme kısıtlanmaktadır. Örneğin eylem düzeyinde düzenek değiştirme ile ilgili durumlarda daha çok birleşik eylemler şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. Diğer bir deyişle, Türkçe eylemler çoğunlukla yardımcı eylem yapıları ile Farsça dil çerçevesine yerleştirilmiştir. Bu durumda bağlaç, kişi ve kip bilgilerini taşıyan yardımcı eylem temel dil olarak Farsçadan gelmektedir. Başka bir örnek sıfatlarla ilgilidir. Sıfat tamlamalarının yapısı Farsça ve Türkçede farklıdır. Farsçada sıfat tamlamasının yapısı isim+sıfat, Türkçede ise sıfat+isim şeklindedir. Bu nedenle, sıfat tamlaması olarak daha az düzenek değiştirme örnekleri gözlemlenmiş ve Türkçe sıfatlar çoğunlukla tekil olarak kullanılmıştır. Bu kısıtlamaların Farsça ve Türkçe arasındaki tipolojik farklılıklardan kaynaklandığı sonucuna varılabilmektedir.

KAYNAKÇA

Boeschoten, H. & Verhoeven, L. (1987). Language-mixing in children's speech: Dutch language use in Turkish discourse. *Language Learning*, 37(2), 191-215. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1987.tb00565.x>.

Çelik, M. (2003). Teaching vocabulary through code-mixing. *ELT Journal*, 57(4), 361-369. <https://doi.org.eres.qnl.qa/10.1093/elt/57.4.361>

Demiray, F. (2015). İkidillilik bağlamında düzenek değiştirme olgusunun Temel Dil Çerçeve Modeline göre incelemesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26-39. <http://sobild.ankara.edu.tr/index.php/sobild/index>

Fereidoni, J., & Tadayyon Chahartagh, N. (2019). A comparative study of code-switching pattern among female elementary and high-school students in Urmia. *Iranian Journal of Sociolinguistics*, 3(7), 87-96. doi: <https://dx.doi.org/10.30473/il.2019.43720.1223>

Ghiasian, H. & Rezayi, M. (2014). Examining the phenomenon of code-switching by a look at the speech of Armenian-Persian bilinguals living in Tehran. *Journal of Language and Linguistics*, 20, 103-120. <http://ensani.ir/fa>

Heredia, R., & Altarriba, J. (2001). Bilingual language mixing: why do bilinguals code-switch? *Current Directions in Psychological Science*, 164-168. doi: 10.1111/1467-8721.00140

Horasan, S. (2014). Code-switching in EFL classrooms and the perceptions of the students and teachers. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 10(1), 31-45. <https://www.jlls.org/index.php/jlls/index>

Jamshidi, A. & Navehebrahim, M. (2013). Learners use of code switching in the English as a foreign language classroom. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 7(1), 186-190. <https://www.researchgate.net/>

Lotfabbadi, L. (2002). *Disagreement in agreement: A study of grammatical aspects of codeswitching in Swedish/Persian bilingual speech* (Doctoral dissertation, Stockholm University, Stockholm, Sweden). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/35730632_Disagreement_in_agreement_a_study_of_grammatical_aspects_of_codeswitching_in_SwedishPersian_bilingual_speech

Mirhasani, A. & Jafarpour Mamaghani, H. (2009). Code-switching and Iranian EFL learners' oral proficiency. *Journal of Teaching English as a Foreign Language and Literature*, 1(2), 21-31. <http://www.sid.ir/>

Momenian, M., Samar, R. (2011). Functions of code-switching among Iranian advanced and elementary teachers. *Educational Research and Reviews*, 769-777. <http://www.academicjournals.org/ERR>

Myers-Scotton, C. (1993). Common and uncommon ground: Social and structural factors in codeswitching. *Language in Society*, 22, 475-503. doi: <https://doi.org/10.1017/S0047404500017449>

Poplack, S. (2004). Code-switching. *An International Handbook of the Science of Language and Society*, 589-596. <http://www.sociolinguistics.uottawa.ca/shanapoplack/pubs/articles/Poplack2004.pdf>

Rahimi, M. & Dabaghi, A. (2013). Persian-English code switching: A test of the Matrix Language Frame (MLF) model. *Elsevier*, 322-351. <http://dx.doi.org/10.1016/j.system.2013.01.023>

Saeedi, Z., & Aryan Pooya, M. (2015). An Analysis of Code-Switching in Bilingual Speakers from the Perspective of Variables of Speech Occurrence, Age and Gender. *Language Science*, 3(5), 141-163. <https://ls.atu.ac.ir/>

Sert, O. (2005). The functions of code switching in ELT classrooms. *The Internet TESL Journal*, 4(8), 1-6. <http://iteslj.org/>

EK 1**KISALTMALAR****BEL** : Belirtme Eki**BUL** :Bulunma Durum Eki**IK** : ıkma Durumu Eki**ÇOK** : okluk Eki**DHİK** : Duyulan Geçmiş Zamanın Hikayesi**EMK** : Emir Kipi**GRZ** : Görülen Geçmiş Zaman**İYE** : İyelik Eki**şHİK** : şimdiki Zamanın Hikayesi**şİMZ** : şimdiki Zaman**BELS**: Belirsizlik eki**OLUMS**: Olumsuz**BAĞ**: Bağlaç**İLG**: İlge**Z**: Zamir**Soru Z**: Soru zamiri